

BÜYÜMENİN SINIRLARI VE SORUMLULUKLARI

1972 yılında MIT (Massachusetts Institute of Technology) tarafından hazırlanan *Büyümenin Sınırları* adlı raporda altı çizilen sanayileşme ve ekonomik anlamda büyümenin sınırlarına ulaşıldığı, bu konuların yeniden yorumlanması ve belli sınırlamaları gündemine alması yönündeki telkinleriyle dünyanın gündemine ciddi şekilde giren çevre sorunları henüz kayda değer bir çözüme kavuşturulabilmiş değildir.

Prof. Dr. Önder KUTLU

Son dönemlerde yoğun biçimde tekrarlanan doğal afetler olayın insan, hayvan ve bitki sağlığı açısından ulaştığı safhayı göstermesi bakımından önemlidir. Çevre meselesini ortaya çıkardığı sorunlar üzerinden değerlendirme yanlısına sebebiyet veren bu ihmal ve yorum farklılıkları olayın bundan sonraki dönemde de kökünden kazanamayacağını gösteren delillerdir.

Öte yandan, yine aynı raporda sanayileşme, kalkınma ve büyüme kaynaklı çevre sorunlarının yanı sıra karşılanamayan ihtiyaçlar ve en temel bedensel-fizyolojik gereksinimlerin ilgilenilme zorunluluğunun bulunduğu yönündeki değerlendirmeleriyle dönemin Hindistan Başbakanı Indra Gandhi'nin yaklaşımı hadisenin diğer yönüne işaret etmektedir. Aradan geçen zaman içinde çevre-insan dengesinin sağlıklı bir düzlemde ele alınması yönündeki telkinlerin ve bu doğrultuda atılan adımların yeterince etkili olmadığı açıkça görülmektedir.

Her ne kadar çevre sorunları konusunda global seviyede atılmış adımlar bulunsa da bu adımların ne kadar sonuç ürettiği ve mevcut durumda hangi seviyede

iyileştirme sağladığı kuşkuludur. İlkinden 20 yıl sonra, yani 1992 yılında Rio'da icra edilen İklim Değişikliği Zirvesi kritik bir adım olmakla birlikte, sonuçlarına bakarak olayın yeterince ciddi biçimde ele alınmadığını işaret eden göstergelerin bulunduğu da bilinmektedir. Konunun iyi niyet ölçüleri içinde ele alınmadığı ve tüm sorumluluğun gelişmekte olan ülkelere yükletildiğini gerçeği değişmemiştir.

50 yıl önce çevre sorunları gelişmekte olan ülkelere gelişmişlerin yaptığı tavsiyeler şeklinde kendini göstermişken bugün aynı değerlendirmelerin bir biçimde devam ettiğini işaret eden politikalara maruz kalındığını da ifade etmek gerekmektedir. 1980'li yıllarda İngiltere ile başlayan, 1990'lardan itibaren diğer gelişmiş ekonomilerin de başvurduğu çevreye zararlı üretim ve teknolojilerin taşeronlaştırılmış yerli girişimciler eliyle üçüncü dünya ülkelerinde ürettirilmesi yeni bir atraksiyon olarak göze çarpmaktadır.

Ucuz işgücü, kontrolsüz doğal kaynak kullanımı ve çevre konusunda duyarsız işletmeler eliyle çevre sorunları gelişmekte olan ülkelere doğru kaydırılmıştır. Esasen 1980'li yılların başında Dünya Bankası eliyle başlatılan liberalleştirme süreci başta Brezilya, Arjantin, Şili, Mısır, Cezayir, Türkiye,

"Ucuz işgücü, kontrolsüz doğal kaynak kullanımı ve çevre konusunda duyarsız işletmeler eliyle çevre sorunları gelişmekte olan ülkelere doğru kaydırılmıştır."

1 Prof. Dr. Önder Kutlu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Güney Kore, Tayvan, Tayland ve Malezya gibi ekonomik gelişmenin kritik safhasında bulunan ülkelerde başlatıldı, akabinde Çin, Hindistan, Bangladeş, Vietnam ve Sri Lanka gibi ülkelere de sirayet etti. Yine başlangıçta düşük teknolojiyle yapılan düşük katma değerli üretimin yerini yüksek teknoloji ve katma değer almaya başladığını iddia etmek mümkündür. Ancak, bu gelişme tüm ülkelerde aynı şekilde tezahür etmedi; kimileri daha iyi kimileriyse daha kötü biçimde etkilendiler.

Ulaşılan aşamada özellikle Avrupa ve gelişmiş dünyanın içinden geçmekte olduğu ekonomik zorluklar ve krizlere karşı 'taşeronlaştırılmış' ülkelerin ekonomik anlamda zemin kazanmakta olması, gelişmiş ekonomilerin bilgi iletişim teknolojisi, finans ve hizmet sektörlerine doğru kayması olayın farklı bir boyutta dünyanın gündemine taşındı. Ayrıca, çevre sorunları alanının büyük ölçüde dışsallıklara birlikte anılması, küresel düzeyde çevreye en küçük zararlı bir faaliyetin etkilerinin kürenin diğer bölgelerinde görülmekte olması olayın kontrolden çıktığını gösteren bir hadisedir.

Atmosfere verilen zarar nedeniyle küresel ısınma olarak isimlendirilen sera etkisi maalesef çok ciddi tahribatlar yapmaktadır. Kuraklıkla, sel baskınları aynı anda ortaya

çıkarken düne kadar çöl iklimi şartlarını yaşayan ülkelerde tabiatın yeşillendiği, renklendiği ve canlandığı durumlar da görülebilmektedir. Bu değişken ve kaygan zemin toplumları stratejik bir bakış açısıyla eyleme davet etmekte, var olagelen politikaların mutlaka değiştirilmesi gerektiğini güçlü biçimde ifade etmektedir.

Bütün bu olumsuz etkileri Türkiye de tecrübe etmektedir. Son günlerde sürekli olarak haberlere konu olan ve ciddi yıkımlar yapan kuraklık veya sel baskınları gibi olaylar ve gelişmeler doğrudan gündelik hayatı etkileyen aşamaya ulaşan çevre sorunlarını daha kapsamlı bir bakış açısıyla ele alma zorunluluğu dayatmaktadır. Yer altı ve yer üstü kaynakların berhava edildiği, doğal şartlara uygun olmayan ürün desenlerinin tercih edildiği ve tabiatla inatlaşmaya girildiği durumlarda karşılığı hep olumsuz biçimde görülmektedir. Buna rağmen mevcut hataların ve ısrarların devam ettirildiği de bir vakıadır.

Atılan bürokratik adımlar içinde önemli bir değişime işaret edebileceği izlenimi veren Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ismine 'İklim Değişikliği' ibaresinin son birkaç yıl içinde eklenmesi olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak, içinin mutlaka doldurulması gerektiği düşünülen iklim değişikliği konusunda

atılabilecek daha fazla adımın bulunduğu, birtakım politika kararlarının geliştirilmesi gerektiği de ifade edilmelidir. Büyük adımlar güçlü hükümetleri gerektirir. Son dönemlerde krizlerle anılan ekonomilerin gerekli tedbirleri almasının zor olduğu da görülmektedir.

İklim değişikliğine sebebiyet veren ihmallerle, yıkımların yıllardır devam edegeldiği bir vakiydir. Yarım asırdır atılmış olan adımlar konusunda bir şüphe bulunmamaktadır. Başta sanayi ve teknoloji olmak üzere küresel sistemle entegre alanlarda var olan uluslararası bazı ölçütlerin sağlanması adına bile olsa çevre sorunlarını önleyici gelişmeler bulunmaktadır. Türkiye’de birkaç yıl önce termik santrallere getirilen filtre takma zorunluğu, mesela, getirdiği ekonomik yük nedeniyle tartışılmış, birtakım santraller üretimlerini durdurmak zorunda kalmışlardı. Artan elektrik ihtiyacını ithalat yoluyla da olsa karşılama iradesi ortaya koyan Türkiye konuya olan duyarlılığını sergilemiştir.

İklim değişikliği konusunda özellikle tarım sektörünün regülasyonunda sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Tarım başkenti olarak lanse edilen Konya’da bile 100 binin üzerinde kaçak derin su kuyusunun bulunduğu ifade edilmektedir. Konya ovasında her gün yeni obruk alanlarının oluştuğu, yer altı su seviyesinin her geçen gün düşmekte olduğu da bilinmektedir. Ayrıca, dere yataklarının yerleşim alanı olarak kullanılması, değişen iklim nedeniyle üretim deseninin de değişmek zorunda olması gibi hadiseler gündemi meşgul etmektedir. Pandemi döneminde gıda sektörünün ne denli önemli olduğu zaten tecrübe edilmişti. Ukrayna’nın işgali nedeniyle tahıl sevk koridorunun tıkanması gibi gelişmeler sadece bölgemizi değil, tüm dünyayı tehdit etmektedir. Çözüm tabiat şartlarına ve ekonomik gereklere uygun adımların atılmasıyla sağlanabilecektir. Tarımda istihdam edilen nüfusun hala yüksek oranları bulunduğu günümüz şartlarında bu sektör her zaman tabiat koşullarını değil,

ekonomik, sosyal ve siyasal gerçekliği de dikkate almak zorundadırlar.

Yerel ve ulusal çevre sorunlarının küresel etkiler meydana getirmesi insanlık ailesini topyekûn biçimde harekete zorlamaktadır. Ukrayna’da bir buçuk yıldır süren işgal, kullanılan çevreye doğrudan zarar veren silahlar, hatta son günlerde tartışılan ve Ukrayna ordusu tarafından da kullanılmaya başlanan kitle imha silahları, özellikle misket bombaları ciddi bir risk alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dakikadan itibaren Karadeniz bölgesinde kimyasal gübre kullanımını tartışmaya açmak ne kadar çözüm üretebilir?

Kuraklık nedeniyle aşırı ısınan ormanların en ufak bir kıvılcımla yanmaya başlaması ve kontrolden çıkan yangınlar nedeniyle flora ve faunanın onarılamaz biçimde yıkıma maruz kalması çevre sorunları ve bu sorunlardan kaynaklanan iklim değişikliği dayatmasının ulaştığı aşamayı göstermesi bakımından çok anlamlıdır. Bugün kalkıp kimse Mukayeseli Üstünlükler Teorisi’ne sırtını dayama ve ülkelere ‘sen onu üret, bu şunu üretsin’ dayatmasını makul gösteremez.

Görünen o ki, insan – tabiat ilişkileri kökünden bozulmuş, insan kendisine ve çevresine karşı inanılmaz bir yabancılaşmanın içine girmiştir. Çevre bilinci sadece resmi eğitim kurumlarında kazandırılacak bir alışkanlık değildir. Toplumun her katmanının, inanarak ve sonuçlarını düşünerek içselleştirilmiş bir eylem olarak icrası gereken bir rutine bağlanmak durumundadır.

Hükümetler ve resmi aktörler bu ilişkinin sağlam temellere ulaştırılması adına sorumluluk üstlenmelidirler. Türkiye çözüm açısından belli bir noktaya ulaşmış gibi görünse de çevre sorunlarının tam ve isabetli bir bakış açısıyla ele alındığını söylemek için henüz çok erkendir. Geliştiği söylenen ülkeler Türkiye’den farklı durumda değildir. Ancak bu ülkeler çevre konusundaki sorumluluğu ve yükü geliştirmekte olanlara yansıtabilecek ekonomik, sosyal ve siyasal

imkânlara sahip olmaları nedeniyle daha rahat hareket edebilmektedirler.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, iklim değişikliği bir sonuç olarak çevre sorunlarının ulaştığı aşamayı göstermesi bakımından üzerinde durulması gereken bir alandır. Ormanların yok olduğu, doğal dengenin bozulduğu, fitratına uygun olmayan üretim ve tüketim kalıplarının empoze edildiği günümüz toplumlarında tüm olumsuzlukların giderilmesi için maddi anlamda da sınırsız kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumların iş birliği yapmadan geçirdikleri her gün sorunlar daha ileri noktalara ulaşmaktadır. Ne yazık ki, bu anlamda da küresel adaletsizlikten söz etmemiz gerekiyor. Büyük sinekler örümcek ağını delip, geçerken küçükler hep takılma kaderiyle baş başa kalmaktadırlar.

Çevre konusundaki protokolleri imzalamayan, uymayan ABD gibi ülkeler diğer ülkelerin refah ve geleceği adına fütursuzca hareket etmektedirler. Yükümlülükler küçük devletlere getirildiği için yük hep onların omuzlarında kalmaktadır. Yine gelişmiş ülkeler tarafından getirilen birtakım kalite ve çevre standartlarının dış ticaret ilişkilerinde önkoşul olarak dayatılması geliştirmekte olan ekonomileri olumsuz yönde etkilemeye devam edecektir.

İklim değişikliği konusunda önümüzdeki dönemde daha büyük çekişmeler ve hatta kavgaların gerçekleşeceğini öngörebiliriz. Gündelik hayatı etkileyen ve atabilecek tüm adımların atılması halinde bile kökünden temizlenemeyecek sorunların var olduğunu bilmek ülkeler açısından yeterince acı bir durumdur. Sorumlulukları hatırlatılmayan ve anlamsız biçimde kendilerini ve tüm insanlığı yıkıma doğru sürükleyenler ister ulusal isterse uluslararası aktörler olsunlar, mutlaka durdurulması gereken kesimlerdir.

Çevreyle ilgili çizilen tüm resimler ve

"Çevreyle ilgili çizilen tüm resimler ve çevreler hep olumsuz olmak durumunda değil. Ancak, gelişmeler insanın her geçen gün daha bencil, daha yıkıcı, daha tehlikeli hale gelmekte olduğu yönündedir."

çevreler hep olumsuz olmak durumunda değil. Ancak, gelişmeler insanın her geçen gün daha bencil, daha yıkıcı, daha tehlikeli hale gelmekte olduğu yönündedir. Cönüllü kuruluşlar, akademik kurumlar ve geleceğe dair beklenti ve hedefleri olan her bireyin ve her grubun konuya ilişkin ciddi bir hassasiyet seviyesine sahip olması gerektiği düşünülmektedir. İyi örneklerin çoğaltılması, kötü örneklerle de mutlaka yüzleşmek gerektiği unutulmamalıdır. Sigara kartonlarına konulan fotoğrafların fayda vermemesi gibi sadece söylem düzeyinde kalacak uyarıların ve tavsiyelerin de etkili olmayacağı ortadadır. İnsan her

zaman rasyonel bir varlık değildir. O nedenle kamu otoritesi ve yaptırımıyla desteklenmiş bir eğitim döneminin sonunda doğru uygulamaları yaygınlaşması daha kolay olacaktır.

Bilimsel bir veri olan iklim değişikliği ve küresel ısınma önümüzdeki dönemde daha yıkıcı etkiler ortaya koyacaktır. Böylece dünyanın yaşanabilir olmaktan çıkacağı ve insanlığı karamsar bir atmosfere sürükleyeceği bir realitedir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen alana dair yeni bir vizyon ve yol haritası geliştirilmesi gerektiği

unutulmamalıdır. İsrاف, tüketim çılgınlığı, kamusal kaynakları çarçur edilmesi gibi olumsuzluklar kamu yönetiminin en önemli sorunlarıdır. Çevre sorunları alanına dair aynı yaklaşımın devam ediyor olması toplumda alarm zillerini çaldırması gereken bir gerçekliktir. Ne yazık ki olumsuzlukları kısa vadede düzeleceğini düşünmek için elimizde hiçbir olumlu gösterge bulunmamaktadır. Türkiye bu anlamda kendi yüksek standartlarını ve kararlılığını tüm dünyaya gösterebilmelidir.